

Söylencelerden Çiçeklere...

Çiçek vardır boynunu büker, sanki bir şeylerden utanır gibidir. Çiçek vardır özgürlüğün simgesi olmuştur, hep ona benzetilir özgür insan. Çiçek vardır pembe açar, pembe düşler için, düşleri olanlar için. Çiçek vardır en ateşli sevgi duygularının simgesidir. Çiçek vardır sevecen, hüzünlü, ve ağırbaşlı... Onların dünyasına yaşamın çok renkliliği egemendir. Renkli fotoğraflarda ya da pahalı resimli katologlarda olduğu gibi hep renklidir çiçekler. Öyküler, öykücükler, söylenceler yaratılmıştır çiçekler için.

Akzambak

Beyazzambak ya da akzambak (*Lilium candidum*) Zambakgiller ailesinden bir bitki. Bu çiçeğin ülkemizdeki doğal yayılış alanı Güneybatı Anadolu Bölgesi'nde Aydın, Muğla ve Antalya çevresi. Ayrıca Yunanistan, Lübnan ve Filistin'de de bulunuyor. Akzambak, kokulu ve gösterişli çiçekleriyle hemen göze çarpar. Bu nedenle süs bitkisi olarak yetiştirilir. Kokuluzambak, beyazzambak, miskzambağı gibi adlarla da anılır halk arasında. Dünyada da Madonna Lily yani Meryemana zambağı olarak bilinir. Çiçeklerinin beyaz rengi ve hoş kokusu saflığın simgesi sayılmış ve bu saflık da Hz. Meryem'le özdeşleştirilmiş. Akzambağın da söylencesi var. Söylenceye göre o yere düşen süt damlalarından ortaya çıkmış.

Tanrı Zeus karanlık bir gecede Olympos'tan iner ve Thebai kentine gelir. Kafasında şu düşünceler vardır: İnsanların ve tanrıların rahat etmeleri, acılarından kurtulmaları için eşsiz bir kahraman yaratmam gerekir.

Alkmene'ye, Thebai de yaşayan, eşsiz güzelliği olan bir kraliçedir. Alkmene'nin eşi Amphitryon'dur ve o sırada savaşa gittiği için sarayda bulunmamaktadır. Zeus bu güzel kadını elde etmekle o eşsiz kahramanı yaratacağını düşünür ve Alkmene'yi ürkütmemek için kraliçenin kocası görünümüne girer. Muhafızlar bile Zeus'u kral sanırlar. Be-

raber geçirilen bir geceden sonra Alkmene ünlü kahraman Herakles'e gebe kalır. Baştanrının bu yeni oğlu kısa sürede Zeus'un karısı, Olympos'un valide sultanı Hera tarafından çok kıskanılır. Hatta bu kıskançlığıyla Hera, Herakles'i öldürmeye bile yeltenir. Ama başarılı olamaz. Ze-

us'sa, oğlunun Hera tarafından emzirilip, ölmezler arasına girmesini ve ona tanrıların yenilmez kuvvetinin verilmesini istemektedir. Bu nedenle de onun, henüz süt çocuğu olan Herakles'in Olympos'a getirtilmesini ister. Baştanrının isteği emirdir ve Herakles Olympos'a getirilir. Ama Hera'ya bu çocuğu emzir demenin olanağı da yoktur. Bunun üzerine Zeus, oğlunu uyumakta olan karısının göğüslerine yaklaştırır. Çocuk, Tanrıçanın memelerini ağzına alır ve bolca süt emer. Hera'nın sütünü doyanaya kadar emen Herakles emmeyi bıraktığı halde Hera'nın sütü memelerinden aşağıya doğru akmayı sürdürmektedir. Herakles öylesine sıkı

Zeus'un Alkmene'den olan oğlu Herakles, Hera'nın sütünü doymamacasına emerken, ağzından akan damlalar akzambağı oluşturdu.

sarılarak emmiştir ki süt kesilmek bilmez. İşte derler ki gökyüzüne dökülen bu beyaz damlacıklar Samanyolu ya da sütlü yol denilen yıldızlar serpintisini, yere düşebilen süt damlaları ise beyaz zambakları oluşturur.

Akzambağın soğanları, uzun yıllar doğadan sökülmüş ve satışı sunulmuştur. Tabii ki bu durum çiçeğin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasına neden olmuş. Ama neyse ki şimdilerde bitkinin soğanları başarılı bir şekilde yetiştiriliyor. Doğadan sökülmüş de yasak. Soğan yaprakları ve gövde üzerinde oluşan küçük soğancıkların dikimiyle kolayca üretiliyor. Bu bitki yabancı çiçek soğanları içinde en kolay üretimi yapanlardan.

Sümbül

Güneş her sabah doğar, usul usul yükselir ve batıdan batar. İşte bu akış içinde o yalnızca mevsimleri ya da ayları ya da yılları düzenlemekle kalmaz, ışığıyla her şeyi diriltir. İlbaharda çiçekleri uyandırır, doğayı canlandırır. Yazın uzun günlerindeyse, kavurucu sıcaklığıyla, yaşam verdiği çiçekleri soldurur, çimenleri sarartır. O hem yaratıcı hem de yok edici bir güçtür. Güneş'in bu yönünü vurgulamak için ozanlar birçok aşk söylencesi yaratmışlardır. Bunlardan biri de Hyakinthos adlı güzel delikanlının sümbül oluşunu anlatan 'Hyakinthos Söylencesi'dir.

Bu söylenceye göre, kral Amyklos'un Hyakinthos adında çok yakışıklı, güzel bir oğlu vardır. Öylesine güzeldir ki Güneş'in simgesi, gün ışığının parlak tanrısı ve kendini Güneş ile gösteren Apollon da çocuğun güzelliğine hayran olur; kısa sürede bu güzel gençle yakın bir dostluk kurar. Boş zamanlarında, Eurotas'ın çiçekli kıyılarında, çiçek yağmuruna tutulmuş çimenler üzerinde disk atarak birlikte hoşça vakit geçirirler. Hyakinthos'a aşık olan kelebek kanatlı, Batı rüzgârı, ilkbaharın kokulu soluğu, güzel erkek Zephiros, Hyakinthos ve Apol-

lon'un bu kadar yakın olmalarını çekemez, kıskanır. Çünkü o da Hyakinthos'a aşık olmuştur. Bu arkadaşlığa öylesine kafasını takmıştır ki yapması gereken işleri bile yapmaz olur. Örneğin, gemicilerin en çok sevdiği rüzgâr olduğu halde gemicilere görünmez. Kıskançlığının yol açtığı öfkeyle öylesine şiddetli eser ki gemilerin kayalara çarpmasına neden olur; kıskançlıktan ne yaptığını bilmez hale gelmiştir.

Bu öfkeli günlerinden birinde, yani Apollonla Hyakinthos'un disk atmaya gittiği günlerden birinde, çok kuvvetli bir esinti çıkarır. Bu esinti Apollon'un fırlattığı diskin yönünü değiştirir. Disk hızla genç Hyakinthos'un kafasına çarpar.

Zavallı delikanlı, kafasında kanlar akarak yere yıkılır. Apollon deliye dönmüştür. En sevdiği dostu, aşkı kendi yüzünden çok kötü yaralanmıştır. Hyakinthos'u iyileştirmek için çok çaba harcar, ama hiçbir yararı olmaz. Hyakinthos çok kan kaybetmiştir. Bu yüzden oracıkta can verir. Duyduğu acıdan ne yapacağını bilemez durumda olan Apollon bir anda şöyle haykırır: "Ey sevgili çocuk, ölüyorsun. Senin taze ve güzel gençliğini ben kendi elimle yıktım, yok ettim. Madem ki ben seninle birlikte mezara, yeraltına gelemiyorum, madem ki benim yerim göklerdir, istiyorum ki seni de kendim gibi ölümsüz kılayım. İstiyorum ki seni neşeli ve kudretli olduğum zamanlarda görebileyim. Işıklarımın seni okşayayım, koklayayım. Onun için seni çiçek yapacağım. Sen yaşayacaksın. Ben dünyaya yaklaştığım ve ilkbahar, soğuk kış günlerini bozguna uğrattığı zaman sen topraktan başkaldırarak, çiçekleneceksin." Apollon'un bu sözlerinden sonra, Hyakinthos'un yere akan kanından bugün adına sümbül dediğimiz çiçek fıskırır.

Zambakgiller ailesinin sümbülü işte böyle bir söylenceyle anılıyor.

Hyakinthos ve Apollon'un disk oyunu ölümle sonuçlanınca geriye bu aşkı ebedi kılan sümbül kaldı.

Latince terminolojide de, sümbüle adını Hyakinthos vermiş; yani sümbülün Latince adı *Hyacinthus orientalis*. Ama bir iddiaya göre de bu anlattığımız öyküdeki bitki sümbül değil. Çünkü sümbül o zamanlarda da Yunanistan'ın yerli bitkilerinden değil. Hatta, bu öyküde geçen ve sonra sümbül için kullanılan "Hyacinth" sözcüğünün geçmişi daha eskilere dayanıyor. İncil'de geçen "Vadinin Zambağı" ifadesiyle sözü edilen çiçeğin sümbül olduğu iddia ediliyor. Aslında yaygın olarak "Vadinin Zambağı" bitkisinin *Convallaria majalis* olduğu düşünülüyor; ama bu tür de İncil'in vatani Filistin'in yerli bitkisi değil, oysa hyacinth yani sümbül yerlisi. Söylencelerdeki bu tartışmalar süredursun, bilinen somut bir gerçek var: O da sümbülün vatanının Anadolu olduğu. O, iki farklı çeşidiyle Toros Dağları'nda can bulmuş. *Hyacinthus orientalis* alttür, *orientalis* birinci çeşit ya da alttür. Ülkemizde, doğu Akdeniz Bölgesi'nde, Mersin, Adana, Niğde, Antalya ve Gaziantep'te, 400-1600 m'ler arasında, kalker anakayaya sahip alanlarda yayılış gösteriyor.

Hyacinthus orientalis alttür *chionophilus* ise sümbülün ikinci alttürü. Anadolu köylülerinin en makbul ve gözde çiçeklerinden. Ülkemizin endemik bitkilerinden de. Ona, Kay-

seri, Adana, Kahraman Maraş, Sivas, Malatya ve Tunceli'nde, 1600-2500 metreler arasında, kalker kayalık alanlarda, karın yeni kalktığı bölgelerde rastlanılıyor.

Sümbüllerin Avrupa'da ilk olarak Eski Yunanlılar ve Roma dönemlerinde yetiştirildiğine inanılıyor. Homer ve Virgil de yazılarında, şiirlerinde bundan söz ediyorlar. Homer ve Virgil'in sözünü ettiği bitki büyük olasılıkla bugünkü bitkilerin kalıtımsal atası olan, Türkiye'de ve Ortadoğu'da yaygın olarak görülen *Hyacinthus orientalis*.

Sümbülün doğal formlarının yanı sıra melezleme yoluyla üretilmişleri de var. 18. Yüzyılda Fransa Kralı XV.Louis'in sevgilisi Madam Pompadour, Versailles sarayının bahçesini Hollanda sümbülleriyle doldurtmuş. Hatta sarayın, bu Hollanda kökenli soğanlı çiçeklere duyduğu sevgi o denli ileri gitmiş ki, sümbül soğanları, Fransız seçkinlerin arasında ulusal bir akım haline dönüşmüş. Avrupa'nın sümbül yetiştiriciliği Roma İmparatorluğunun çöküşüyle kesintiye uğramış. Avrupa bahçelerine tekrar 1560'larda girmiş. Sonra Türkiye'den getirilen bitkiler, soğanlı bitkileri çok seven Hollanda'ya kadar hızla yayılmış. Hollandalılar *Hyacinthus orientalis* üzerinde yüzyıllar süren çalışmalarını sonunda, günümüzde Hollanda sümbülü diye anılan, bol çiçekli bitkiyi elde etmişler.

Şunu da söyleyelim: Sümbülün alımlı bir görünüşü yoktur. Bunu diğer çiçekli bitkilerle karşılaştırdığımızda hemen görürüz. Solgun mavi renkli, seyrek çiçekli bir bitkidir sümbül. İnsanı etkileyen yanısıra, mükemmel kokusudur.

Öyle ki parfüm sanayi, yaşamayı seven, hareketli, cıvılcıvılcı, çekiciliğinin bilincinde, her zaman bahar kadar taze kadının kokusunu şöyle tanımlıyor reklamlarında: "Efsane geri geliyor, kutu açılıyor, gizem ve çekicilik her yeri kaplıyor. Gül, sümbül, gardenya, yasemin, vanilya ve şeftali tomurcuğunun etkileyici kokusu taşıyor her yana."

Bitkibilimcilerin bir zamanlar 30 kadar bitkiyi içine kattıkları sümbül cinsi, günümüzde yapılan ileri çalışmalar sonunda değişime uğradı. Artık sümbül denildiğinde yalnızca 3 tür akla geliyor. Bunlardan da sadece *Hyacinthus orientalis* alttür *orientalis* bah-

Apollon, Güneşin parlak ışıklarını bir daha göremeyecek olan Klytie'nin ölü bedenini *Heliotropium* yani günciçeği yaptı. Günciçeği de o günden beri yüzünü hep Güneş'e doğru çevirir. Güneş'i hiç bıkmadan takip edip durur.

çecilikte kullanılıyor. Elbette, insanın müdahalesiyle üretilmiş melezleri gerçek sümbüllerle karıştırmak gerekiyor. Melezleme yoluyla üretilen sümbüller çok çiçekli ve kokulu oluyorlar. Batı ülkelerinde, özellikle Noel yortusu için hazırlanan sümbül demetleri ya da saksılara ekilen soğanlar, güzel kokuları sayesinde büyük ölçüde alıcı buluyor.

Bu uzun ömürlü, soğanlı, otsu, çok sayıda küçük mavi çiçekleri olan ve çok güzel kokan sümbül çiçeği, çiçeklerin dilinde sporu, sportmenliği ve oyunu simgeliyor. Sanki, Apollonla oynadığı disk atma oyunu sırasında yaşamını yitiren Hyakinthos'un spora olan tutkusunu anlatıyor.

Günciçeği

Tatlı kokularını etrafına saçan bir bitki de *Heliotropium*'dur. Güneş'e yönelen anlamına gelir. O güneşçiçeğidir, çünkü yüzünü hep Güneş'in yönüne doğru döner. Çiçek açtıktan sonra, gündüzün doğudan batıya doğru yavaş yavaş döner. Geceleri de, doğacak Güneş'i karşılamak için yüzünü doğuya çevirir. Beklemeye koyulur. Bu çiçeğin, Güneş'e olan bu tutkusu nereden gelir? Bununla da ilgili bir söylence var.

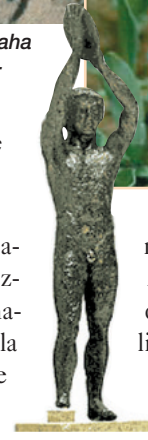
Okeanos'un kızı güzel Klytie'yi, bir derenin kenarında görür Apollon. Kızın uzun boyuna, narin yapısına hay-

ran olur. Onunla hemen tanışır. Apollon da hoş bir delikanlı olduğundan yeni bir aşk hemen filizlenir. Canlı cansız her şeye yaşam ve enerji veren, çiçekleri diriltiren sonra da solduran, yakan Işık Tanrısı Apollon kısa

zaman sonra güzel Klytie'den bıkar. Oysa kız onu çok sevmektedir. Derler ki, belki de bu aşırı sevgi Apollon'u usandırmıştır. Neyse. Apollon, kızıdan ayrılacağını söyleyince, ağlamalar, inlemeler, yakarmalar başlar. Ama ne fayda, Apollon bir kere kararını vermiştir. Kız bu acıya dayanamaz ve ölür. Apollon da, Güneş'in parlak ışıklarını bir daha göremeyecek olan Klytie'nin ölü bedenini *Heliotropium* yani günciçeği yapar. Günciçeği Apollon'u hâlâ sever ve sanki "seni hep seveceğim" dercesine o ne tarafa giderse yüzünü o tarafa döndürür. Aşkına karşılık bulamamış bu kadın-çiçeğin boynu büküktür ve kalbi de yaralı.

Güneş ya da günciçeği, Hodangiller ya da Sığırdiligiller (*Boraginaceae*) ailesinden, otsu ya da çalimsı özellikler taşıyan bir bitkidir. Sürekli Güneş'e doğru büyüyen, yol ya da tarla kenarlarını, nadasa bırakılan alanları, taşlık, kumul ve nemli alanları çok seven bu bitkinin beyaz ve sarımsı çiçekleri ilkbahardan sonbaharın sonuna kadar varlıklarını sürdürür.

Anadolu sözcük anlamı olarak "Güneş'in doğduğu ülke" demekmiş.

Sümerler de, Anadolu insanı için "Güneş'in ön bahçesinde yaşayan insanlar" yakıştırmalarını yapmışlar. Güneş'in doğduğu ülkede yani Anadolu'da elbette güneşçiçeği de bulunuyor. *Heliotropium* cinsinin 14 türü var ülkemizde. Örneğin *H. circinatum* türü ülkemizde, Erzurum, Malatya, Elazığ, Bitlis, İçel, Niğde, Adana, Urfa, Maraş ve Mardin illerinde, 400-1500 metreler arasında doğal olarak yayılış gösteriyor. Ülkemizde var olan diğer türlerin birkaçının adını daha verelim: *H. bovei*, *H. myosotidies*, *H. europaeum*, *H. ellipticum*, *H. lasiocarpum*,...

Nergis

Anadolu'nun en güzel çiçeklerinden biridir nergis. Nergisgiller ailesinden olan bu güzel çiçeğin de öyküsü var. Söylenceye göre, Ekho yani Yankı yalnızlığın dostu, topluluğun düşmanı, yalnız dolaşmayı seven, herkeslerden uzaklarda yaşayan biridir. Günlerden bir gün, Yankı dağlarda dolaşırken geyiklerin peşinde koşan bir avcıyla karşılaşır. Narkissos adlı bu delikanlı avcı öylesine yakışıklıdır ki Yankı görürgörmez ona vurulur. Ama bir türlü aşkını Narkissos'a açamaz. Bir gün Narkissos'un karşısına çıkıp, onu kollarının arasına alır. Fakat delikanlı, Yankı'nın kollarından kendisini kurtarır, hızla koruluğa kaçar. Aşkına karşılık alamayan Yankı ise ümitsiz halde, bir mağaraya gizlenir. Bu öyle bir kaçıştır ki dağlar bile Yankı'dan yoksun kalmıştır. Ancak Yankı'nın içindeki sevgi ateşi gittikçe alevlenir. Öyle ki bütün vücudu aştan ve meraktan erir. Kanı buhar olup göklere uçar, geriye de yalnızca sesi ve kemikleri kalır. Yankı'yı bu durumlara düşüren Narkissos'un duygusuzluğu, gururu ve acımasızlığı Tanrıları çok sinirlendirmiştir. Ona bir ders vermek ister Tanrılar. Narkissos'un taşlaşmış gönlünde, tuhaf, yakıcı, kavurucu bir aşkın ateşini yakarlar. Narkissos'u kendi kendisine aşık ederler. Nasıl mı? Av peşinden koşmaktan yorgun düştüğü bir sırada dinlenmek ve susuzluğunu gidermek için bir kaynağın başında durmuştur Narkis-

sos. Kaynak öylesine serin ve öylesine güzeldir. Narkissos, su içmek ister. Bunun için de çimenlerin üzerine uzanır; sonra içmek için suya doğru eğilir; işte o anda suyun üstünde kendini görür. Görmesiyle de hayretten donup kalır; sudaki hayale aşık olmuştur. Öylece orada kalır. Sanki oraya çivilenmiş gibidir. Yemeden içmeden kesilir. Kıracağının Güneşte erimesi gibi, orada güneşin eriyip, sollar. Kendisini kavuran gizli ateş onu tümüyle tükettiğinde, kardeşleri Irmak ve Çeşme perileri de ağlamalarını keser. Onun cesedini yakmak için odun yığını hazırlarlar. Cesedi almak için çeşmenin başına gittiklerinde bakarlar ki kardeşlerinin ölüsü yok. Narkissos'un ölüsü yerine orası şimdi adıyla anılan narcissuslarla yani nergis çiçekleriyle dolmuş, Narkissos nergis çiçeğine dönüşmüştür. Nergis, çiçeklerin dilinde şimdi de bencilliği simgeler.

Nergisin başta Avrupa ülkelerinde olmak üzere, kuzey ılıman kuşakta kendiliğinden yetişen 40 kadar türü bulunur. Ayrıca melezleme yoluyla üretilmiş 10 binden çok çeşidi olduğunu da belirtelim. Nergis, Nergisgiller ya da Güzelhatunçiçeğigiller (*Amaryllidaceae*) ailesinin Nergis (*Narcissus*) cinsinden, soğanlı bir bitkidir. Pembe, beyaz, sarı, kavuniçi ve kırmızı renkte çiçekleri olan çeşitleri vardır. Çoğunlukla ilkbaharın başlarında çiçek açar; bununla beraber az da olsa, sonbaharda, yağışlardan hemen sonra çiçek açan türleri de vardır. Güneşli yerleri ve suyu sever. Toprağın hemen yüzeyinden çıkarak öbekler oluşturan ince, uzun, sivri uçlu ve yassı yaprakları vardır. Hafifçe yassılaşmış çiçekler, içi boş ve uzun bir sapın ucunda tek tek ya da 2-6 arasında sayıları değişen birlikler halinde bulunur. Her bir çiçek, ortadaki çanak ya da boru biçimli bir yapıyı çevrele-

Tanrıların gazabına uğrayan bencil Narkissos, eşsiz güzelliğini suda gördüğünde oradan ayrılmadı ve o da nergis döndü.

yen altı taçyapraktan oluşur. Genellikle bu orta bölüm koyu sarı, taç yapraklar sarımsı beyaz ya da tamamen sarıdır. Nergisin ülkemizde biri sonbaharda çiçek açan (*Narcissus serotinus*), biri de kış ve ilkbaharda çiçek açan (*Narcissus tazetta*) 2 doğal, 5 kültür ve 2 de melez çeşidi bulunmaktadır. Örneğin, *N. tazetta* alttür *tazetta* olarak bilinen ve doğal olarak yetişen nergisler ülkemizde Akdeniz Bölgesi'nin tümünde, 0-850 metreler arasında; Ege Bölgesi'nde, İzmir civarında; Karadeniz'de Samsun çevresinde ve Güneydoğu Anadolu'da Diyarbakır ve çevresinde yayılış gösterir.

Nergisin daha küçük ama çok çiçekli formları daha az sayıda kişice bilinir. Yani *poeticus* ya da *triandrus* tipleri gibi yabancı nergisler pek de tanınmazlar. Bir de nergisin fulya ve zerrin olarak bilinen türleri vardır. Fulya yani *Narcissus jonquilla*'nın öyle baygın bir kokusu vardır ki, parfüm sanayininin gözde kokuları arasına girmiştir. Fulya, çiçek dilinde beni unutma diye seslenirmiş insanlara. O da Narkissos'un bencilliğine isyan ediyor sanki.

Gülğün Akbaba

Konu Danışmanı: Hayri Duman
Doç. Dr., Gazi Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Biyoloji Böl.
Kaynaklar
<http://www.pacificcoast.net/~muck/ctym/h.html>
<http://www.mythology.com/>
Can Ş., *Klasik Yunan Mitolojisi*, İstanbul.
Davis P.H. *Flora of Turkey*, vol.6. Cilt, Edinburgh, 1978.
Davis P.H. *Flora of Turkey*, vol.8. Cilt, Edinburgh, 1984.